

Foki ki 'api hili ha tāfea

Ki ha fakamatala lahiange ki he founa ke nofo malu hili ha tāfea

Tongan | Lea Fakafonua

OFFICIAL

'I he taimi te ke foki ai ki ho 'apí hili ha tāfea, lau 'a e fakamatala ko ení ke malu'i koe mo ho fāmilí mei ha lavea pe puke 'e ala hoko.

Founa ke foki malu ai ki 'apí

- 'Oua na'á ke luelalo, kakau pe faka'uli 'i he feitu'u 'oku hoko ai 'a e tāfeá, neongo kapau 'oku mamaha. Tauhi 'a e longa'i fānaú mo e fanga monumanu pusiakí mama'o kae'oua kuo malu ke foki ki 'api.
- Ko e lave 'a e vai mo e pelepelá mei ha vai mei he tāfeá ki he kilí 'e lava ke fakatupunga ha puke pe fakatupunga hangatāmaki ki he sinó. Faka'ehi'ehi mei he fetu'utaki mo e vai 'i ha tāfea pea fufulu ma'upē ho nimá 'aki 'a e koa.
- Tui 'a e puti vai mo e kofunima ulapa pe leta 'i he taimi 'okú fai ai ho'o fakama'á.
- Malu'i ha fa'ahinga lavea pe hangatāmaki ne ngali na'e lave ki ai 'a e vai mei ha tāfea. Kapau 'okú ke lavea pe mahifi, fufulu 'a e mata'i laveá pea fetu'utaki ki ho'o toketaá 'i he vavetahá.
- Fakatokanga'i e ngaahi me'a ko ení ki mu'a peá ke toki foki ki 'apí:
 - ✓ 'e lava 'e he tāfeá 'o 'ai 'a e suá ke hū ki ho 'apí
 - ✓ 'e ala maumau 'a e ma'u'anga kasá pe 'uhilá
 - ✓ 'oku ala maumau 'a e alanga pe fa'unga 'o ho falé
 - ✓ 'e malava pē ke hūfanga 'a e ngatá mo e fanga monumanu kehé 'i ho falé, sētí pe ngoue'angá.
 - ✓ hua'i 'a e vai tuku fuoloa 'i ha 'ai'anga vai 'i ho loto 'apí he 'e ala fakafanau ai 'a e fanga namú
 - ✓ kapau 'oku 'i ai ha tuhituhi 'i ho falé (mould), kuo pau ke ke fufulu ia ke ma'a ki mu'a pea ke toki foki ki aí.
- Kapau ne mate ho'o 'uhilá, vakai'i 'a e me'atokoní pe faito'o 'i he 'aisi fakamokomokó. Mahalo 'e fiema'u ke ke laku ia ki he vevé.
- 'Oua na'a ngāue'aki ha mīsini senoleita hikihiki holo 'i fale he 'e lava ke ne tukuange atu 'a e kāponi mono'okisaiti 'a ia 'e lava ke ne 'ai koe ke ke puke lahi.
- 'E lava 'e he tāfeá ke ne 'uli'i ho'o vai inú. Vakai'i ki ho'o kautaha vai pe 'oku malu ho'o vai tepí ki he inú. Kapau 'oku 'ikai ke ke ma'u vai mei he ma'u'anga vai 'a e koló peá ke fakakaukau 'oku uesia ho'o ma'u'anga vai pē 'a'áú 'e he tāfeá, fetu'utaki ki he kaunisolo 'i ho feitu'ú.
- 'Oua 'e kaukau 'i he ngaahi tafenga vai, matātahi, pe ngaahi vai kaukaú he mahalo pē kuo 'osi 'uli'i kinautolu.
- 'E lava 'e he tāfeá 'o 'ai 'a e ngaahi konga 'e ni'ihí ho falé ke nga'unu hangē ko e ngaahi paipá, faliki simá pe tailá. Kapau te ke ma'u ha 'esipesitosi, 'oua na'á ke ue'i ia ka ke fetu'utaki ki he kaunisolo 'i ho feitu'ú.
- Kapau kuo uesia 'a ho'o fakatafenga sisitemi vai 'ulí (wastewater), fakasi'isi'i hono ngāue'aki 'a e vai peá ke fetu'utaki ki ha palama.

Tokanga'i foki koe

- 'Oku anga-maheni pē ke te hokosia ha ngaahi ongo'i kehekehe, kae 'ai ha ki'i taimi ke ke tokanga'i ai koe peá ke fetu'utaki ki ho ngaahi 'ofa'angá ki ha tokoni.
- Kapau 'okú ke ongo'i lōmekina, 'e lava ke ke tā ki he Ngaahi Senitā ki he Mo'uilelei Faka'atamai mo Fakalūkufua (Mental Health and Wellbeing Hubs) ki ha tokoni ta'etotongi 'i he 1300 375 330.

- Kapau 'okú ke hoha'a fekau'aki mo ho'o mo'uí, sio ki ho'o Toketaá. Tā ki he 000 ki ha me'a fakatu'upakē. Kapau 'oku 'ikai ke ke lava 'o tā, 'oku totonu ke ke 'alu ki he falemahaki ofi tahá.
- Kapau ko koe pe ko ha taha 'okú ke 'ilo'i 'oku 'i ha tu'unga fakatu'utāmaki, tā ki he Lifeline 'i he 13 11 14 pe Beyond Blue 'i he 1300 224 636.

Ma'u 'a e tokoni fakapa'anga

- Kapau na'e uesia ho 'apí 'e he tāfeá, mahalo pē te ke lava 'o ma'u 'a e fo'i vahe tā tu'o taha ki he ngaahi me'a fakatu'upakē. Ki ha toe ngaahi fakamatala 'a'ahi ki he <https://emergencypayments.dffh.vic.gov.au>
- 'E lava pē ke ke 'atā ki ha tokoni Nofo-Fakataimi (Re-establishment Assistance) kapau he'ikai ke ke lava 'o nofo 'i ho 'apí koe'uhí na'e maumau, pe 'oku 'ikai ke ke lava 'o foki ki ho 'apí 'o laka hake 'i he 'aho 'e 7. Ki ha fakamatala lahiange, 'a'ahi ki he <https://services.dffh.vic.gov.au/personal-hardship-assistance-program>
- Ko e vahe Toe Fakaakeake mei ha Fakatamaki (Disaster Recovery Allowance) 'oku 'atā ia ki he kaungāue mo e fa'ahinga 'oku nau ngāue pē kiate kinautolu pea 'oku 'ikai ke toe lava 'o ma'u ha'anau pa'anga hūmai koe'uhí ko ha fakatamaki na'e hoko. 'E lava ke ke ma'u ha vahe 'o a'u ki he uike 'e 13 hili 'a e hoko 'a e fakatamakí. 'A'ahi ki he <https://www.servicesaustralia.gov.au/natural-disaster-events?context=60042> ki ha fakamatala lahiange.
- 'Okú malava pē ke ke ma'u 'a e vahe Toe Fakaakeake mei ha Fakatamaki 'a e Pule'anga 'Aositelēliá (Australian Government Disaster Recovery Payment) kapau na'á ke lavea lahi pe na'e maumau lahi ho 'apí koe'uhí ko e tāfeá. 'E lava ke ma'u 'e he kakai lalahí 'a e \$1,000 pea ko e fānaú 'e lava kenau ma'u 'a e \$400. 'A'ahi ki he <https://www.servicesaustralia.gov.au/victorian-floods-october-2022-australian-government-disaster-recovery-payment> ki ha fakamatala lahiange.
- Tā ki he Laine tokoni 'a e Fakaakeake Mei he Tāfeá (Flood Recovery Hotline) 'i he 1800 560 760 ki ha tokoni 'o ha nofo'anga fakataimi mo e ngaahi tokoni kehe.
- Kapau 'okú ke fiema'u ha ngaahi me'a fekau'aki mo e malu'i 'inisiuá, tā ki he laine 'a e Kaunisolo 'Inisiua 'a 'Aositelēlia ki he Fakatamakí (Insurance Council Australia's) 'i he 1800 734 621.

Ke ma'u 'a e fakamatala ko ení 'i ha founga 'atā mo faingofua, 'Imelli pph.communications@health.vic.gov.au

